

**BIOLOGIK RESURLARNI OLIB KIRISH VA OLIB CHIQUISHNING
XALQARO HUQUQIY TARTIBI: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA**

*Alfraganus universiteti
Stomatologiya fakulteti talabalari
Berdiyeva Shaxnoz
Yo'ldosheva Madina
Sotiboldiyev Ozodbek*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda barchani qiziqtiradigan biologik resurslarni olib kirish va olib chiqishning xalqaro huquqiy tartibi bo'yicha milliy va xorijiy tajribani o'rganamiz. Biologik resurslarni olib kirish va olib chiqishning xalqaro huquqiy jihati va uning boshqa mamalatlarda amal qilishning xorijiy va miliy tajribasi bo'yicha O'zbekistonning holatini o'rganish va O'zbekistondagi olib kirish va olib chiqishning qonuniy bazasi, huquqiy muddati, litsenziyalash va boshqa muammolari keltirilgan. Biologik resurslar bilan bog'liq huquqiy muammolar va ulardan foydalanishni tartibga solishda milliy va xorijiy tajribani qanday ko'rsatilishi kerakligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *biologik resurslar, xalqaro huquqiy tartib, eksport, import, milliy tajriba, xorijiy tajriba, huquqiy asos, davlat va xalqaro tashkilotlar, biologik resurslarni boshqarish, huquqiy muammolar, konvensiya.*

KIRISH

Biologik resurslar yani hayvonlar, o'simliklar va boshqa tabiiy boyliklar, inson faoliyatning asosiy qismidir va ularni erkin olib kirish va olib chiqish muammo bo'lib kelgan. Bu, xalqaro huquqiy tartibning muhim bir qismidir, va uni tuzatishda milliy va xorijiy tajribalar katta ahamiyatga ega. Ularni erkin kirish va foydalanishga ruxsat berish huquqi, har bir davlatning milliy qonunlarida aniqlanadi. Har bir mamlakat o'z hududidagi biologik resurslarni olib kirish va ulardan foydalanishda o'z milliy xususiyatlari asosida huquqiy tartibni belgilaydi. Biologik resurslarni himoya qilish juda muhim fundamental ahamiyat kasb etadi.

Chunki, so'nggi yillarda huquqiy muhofaza yetishmasligi sababli ko'plab o'simliklar va hayvonot dunyosi yo'q bo'lib ketmoqda.

Biologik resurslar o'zi nima?

Bioresources-“Yerning hayoti”. Ko'p hujayrali organizmlardan iborat bo'lgan barcha tirik mavjudotlar biologik resurslardir.

1.Zoomassu- hayvon turlari to'plami

2. Fitomas (o'simlik va yog'och resurslari to'plami)

Biologik resurslar o‘z navbatida 2 turga bo‘linadi:

1. tugaydigan

a qayta tiklanadigan resurslar.

Tabiiy resurslar orasida biologik resurslar alohida ahamiyatga ega, chunki ular tugallanmaydigan bo‘lib, tugasa ham qayta tiklanadigan resurslar hisoblanadi. Dunyoning biologik resurslari insoniyatning ta‘siri ostida yil sayin o‘ziga xos ko‘rinishini yoqotadi. Biologik resurslarni olib kirish va ulardan foydalanishning xalqaro huquqiy tartibini milliy va xorijiy tajribalar asosida o‘rganib chiqadi. Bu tartib, tabiiy boyliklarni himoya qilish, ulardan samarali foydalanish va ekologik muhitni saqlashga xizmat qiladi. Biologik resurslar olib kirish va olib chiqishning dolzarbligi va muammolari, tabiiy resurslar va ekologik sistemalar bilan bog‘liq muhim muddatli masalalardir. Bu muammolar quyidagilardani o‘z ichiga oladi:

1. Ishlab chiqarishning o‘zgarishi: Biologik resurslarni olib chiqish va olib kirish, tabiiy ekologik tizimlardagi o‘zgarishlarni keltirishimiz mumkin. Misol uchun, hayvonlar urug‘larini olib tashlash, bitkilarni yiriklantirish, suv resurslarini quvvatlash, ekosistemalardagi harakatlanishlarni o‘zgartirish kabi o‘zgarishlardir. Bu esa o‘z navbatida tabiiy biologik tizimlarning tuzilish va faoliyati bo‘yicha muammo yaratadi.

2. O‘zaro bog‘liqlilik: Biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning global oqibatlar ham mavjud. Bitta biologik resurs o‘zgarishlari bir-biriga o‘xshash tizimlarga olib kelishi mumkin. Masalan, bir nechta turlarning yo‘qolishi, ularga bog‘liq hayvon va bitkilarning yo‘qolishi hamda ularga bog‘liq ekosistemalarning yo‘qolishi bilan bog‘liw muammo yuzaga kela oladi.

Bu muammolar ekologik muammo bo‘lib, ularni bartaraf etish va biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning ekologik ravishda qo‘llanishini ta‘minlash uchun ehtiyotkorlikni bog‘lash va tabiiy resurslarni muhofaza qilishning muhimi bo‘lgan qoidalarga amal qilish zarur. Ekologik tahlil, monitoring va qonunlar, resurslarni qo‘llash va muhofaza qilishda katta ahamiyatga ega.

Biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning ekologik ravishda qo‘llanishini ta‘minlash uchun quyidagi qoidalarga amal qilish kerak:

Qonun va nizomlar: Muhimdirki, biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirish faoliyati davomida davlat tomonidan belgilangan qonunlar, nizomlar va tartibotlarga amal qilish kerak. Bu qonunlar olib chiqarishning miqdorini, qaror qilingan obro‘sinini, olib chiqarishning yo‘nalishlarini va boshqa muhim masalalarni bellgilaydi.

Ehtiyotkorlikli bog‘lash: Biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning ehtiyotkorlikli bo‘lishi uchun resurslarni qo‘llash va boshqarishning ehtiyotkorlik prinsiplariga amal qilish zarur. Bu masala shu jumladan, olib chiqarishni tartibga solish, resurslarni miqdorini va qo‘llanishini nazorat qilish, qo‘llashning

ehtiyotkorlikli usullarini qoʻllash kabi muhim masalalar umumiy koʻrsatkichlarini oʻz ichiga oladi.

Ekologik tahlil va monitoring: Muayyan davlat va muassasalar ekologik tahlil va monitoring jarayonlarini amalga oshirish orqali biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning ekologik taʼsirini oʻrganishga va nazorat qilishga intilishadi. Bu jarayonlar oʻz ichiga biologik resurslarni miqdorini, oʻzgarishlarini, ekosistemalar bilan aloqasini va boshqa muhim maʼlumotlarni olishni oʻz ichiga oladi. Resurslarni olib chiqarish va olib kirish muammolari hali ham koʻp kishi uchun noaniq boʻlishi mumkin. Bu qoidalarga amal qilish, biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning ekologik ravishda qoʻllanilishini taʼminlashga yordam beradi va tabiiy ekologik tizimlarni muhofaza qilishga imkon beradi.

ASOSIY QISM

Biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirish sohasida bir nechta olimlar, izlanuvchilar va ilmiy jamiyatlarga katta ahamiyatga ega boʻlgan ilmiy ishlar olib borgan. ***Bu sohada eng mashhur olimlar quyidagilardir:***

Aldo Leopold: Aldo Leopold, biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning ekologik va etik aspektlari boʻyicha muhim ishlar bilan shugʻullanuvchi amerikalik olim va yozuvchidir. Uning “Tabiiy Hayotning Suv Saqlash Dasturi” (The Land Ethic) degan asari, biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirish faoliyatini tabiiy hayotning barcha komponentlari bilan muvofiqlashtirishning muhimini koʻrsatadi.¹

Rachel Carson: Rachel Carson, “Qora Oqibat” (Silent Spring) deb nomlangan asarida biologik resurslarni olib chiqarish va kirishning ekologik taʼsiriga oid muhim maʼlumotlar va ogohlantiruvlar taqdim etgan amerikalik olim va yozuvchisi. Uning asari tabiiy hayotga va insoniyatga olib kelgan kimyoviy moddalar bilan olib chiqarishning oqibatlarini koʻrsatadi.

Bundan tashqari shu sohani tartibga soladigan konvensiya va shartnomalar ham bor. Bular qatoriga **CITES konvensiyasini** ham misol qilib keltirishimiz mumkin. Bu konvensiyaning maqsadi yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan hayvonlar va oʻsimliklar namunalari bilan xalqaro savdo (import va eksport) yovvoyi tabiatda turlarning salanib qolishiga tahdid solmasligini taʼminlashdan iborat. Bunga ruxsatnomalar va sertifikatlar orqali erishiladi. CITES ruxsatnomalari va sertifikatlari har bir mamlakatda CITES tizimini boshqarish uchun maʼsul boʻlgan bir yoki bir nechta boshqaruv organlari tomonidan beriladi.

2005-yildan 2009-yilgacha qonuniy savdo quyidagi raqamlarga toʻgʻri keladi:

317000 tirik qushlar

2 milliondan ortiq tirik sudralib yuruvchilar

2,5 million timsoh terisi

¹ [HTTPS://WWW.ALDOLEOPOLD.ORG/TEACH-AND-LEARN/LEARNING-HUB#REQUEST-RESOURCES](https://www.aldoleopold.org/teach-and-learn/learning-hub#request-resources)

2,1 millon ilon terisi

73 tonna ikra

1,1 millon qunduz terisi

Millionlab marjon bo‘laklari

20000sutemizuvchilar ov kubogi

1990-yillarda qonuniy hayvonot mahsulotlarining yillik savdosi 160 milliard dollorni tashkil etdi. 2009-yilga kelib taxminan qiymat deyarli 2 baravarga oshib, 300 milliard dollorga yetdi.²

International Union for Conservation of Nature (IUCN): IUCN, biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning qayta tiklash va muhofaza qilishga oid ilmiy ishlar bilan shug‘ullanuvchi dunyoviy jamiyatdir. Ular tabiiy resurslarni kuchaytirish, biologik diversitetni saqlash, ekosistemlarni muhofaza qilish va boshqalar kabi muhim masalalarda ilmiy tadqiqotlar va ko‘rsatmalar yuritishadi.

Convention on Biological Diversity (CBD): Biologik diversitetni saqlash va biologik resurslarni olib chiqarish va kirishning muhim masalalariga oid xalqaro tashkilot CBD ham ilmiy ishlar bilan shug‘ullanadi. Ular biologik diversitetni saqlashga va biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirishning qonuniy asoslari va tashkilotlari bo‘yicha ilmiy ishlarni ko‘rsatishga intilishadi. Bu katta olimlar, izlanuvchilar va ilmiy jamiyatlar biologik resurslarni olib chiqarish va olib kirish sohasidagi ilmiy ishlar bilan dunyoni yoritganlar.³

Biologik resurslarni olib kirish va olib chiqishning xalqaro huquqiy tartibi turli xalqaro shartnomalar va konvensiyalar, shuningdek, milliy qonunlar va qoidalar bilan tartibga solinadi. Biologik resurslar savdosini tartibga soluvchi asosiy xalqaro shartnomlardanir. Ko‘pgina mamlakatlar biologik resurslarning importi va eksportini tartibga solish uchun milliy qonunlar va qoidalarni ham qabul qiladilar. Ushbu qonunlar ko‘pincha biologik resurslarni to‘plash, foydalanish va sotish uchun ruxsat yoki litsenziyalarni talab qildi va mahalliy hamjamiyat va mahalliy xalqlar bilan foyda almashish qoidalarini o‘z ichiga olishi mumkin. Umuman olganda, biologik resurslarni import qilish va eksport qilishning xalqaro huquqiy tartibi murakkab va rivojlanib bormoqda, bunda asosiy e‘tibor tabiatni muhofaza qilish, barqaror foydalanish va foydalarni teng taqsimlashga qaratilgan. Mamlakatlar biologik resurslar savdosi qonuniy va axloqiy ekanligini ta‘minlash uchun xalqaro shartnomalar, milliy qonunlar va qoidalar to‘plamida harakat qilishlari kerak. Dunyoq miqyosida biologik resurslarni mas‘uliyatli boshqarishni ta‘minlash uchun mamlakatlar o‘rtasidagi hamkorlik, qoidalarning bajarilishi va savdo amaliyotida shaffoflikni rag‘batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Bioxilma-xillik tushunchasi keng muomalaga **1972-yil BMT ning Atrofmuhit**

² CITES convention. <https://en.wikipedia.org/wiki/CITES>

4 bo'yicha Stokgolm konferensiyasida kiritilgan . Bu konferensiyada ekologlar bioxilma-xillikni o'rganish va saqlash bo'yicha o'z takliflarini bildirdilar va xalqaro dastur qabul qilindi. Bu dasturdan maqsad, tirik tabiat muhofazasi insonning yer yuzidagi har qanday faoliyatida 1-o'rinda qo'yilishi lozimligida edi. Bilogik xilma xillik tushunchasi xalqaro darajada e'tirof etilgandan so'ng, bir qancha xalqaro huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, **1975-yil yo'qolib ketish xavfi ostidagi Jahon florasi va faunasi turlari bilan xalqaro savdo qilish**

2. Convention on Biological Diversity.https://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_Biological_Diversity

4 STOKGOLM+50. 2022-YIL 4-IYUN.

HTTPS://HYDROMET.UZ/UZ/NODE/1940

5. konvensiyasi kuchga kirdi . Konvensiya yo'qolib ketish xavfi ostidagi 20 ming turni savdosini ta'qiqlaydi va nazorat qiladi.

Bundan tashqari esa, 1980-yilda UNEP (*MDH ning atrof-muhitni himoya qilish to'g'risidagi dasturi*), IUCN (*Xalqaro tabiatni va tabiiy resurslarni muhofaza qilish uyushmasi*) hamda WWP (*Butunjahon yovvoyi tabiat fondi*) tirik tabiatni muhofaza qilish Butunjahon strategiyasini e'lon qildi. **50 dan ortiq** mamlakat undan tirik organizmlar muhofazasining milliy strategiyasi ishlab chiqishda foydalandi. UNEP va IUCN Afrika va hind fili, karkidonlari, primatlar, mushuksimonlar va oq ayiqlarni muhofaza qilish bo'yicha hamkorlikdagi tadbirlar rejalarini ishlab chiqdilar. Xalqaro huquqiy hujjatarning qabul qilinishi biologik resurslar bilan yuzaga keladigan muammolarning o'z yechimini topishiga imkon yaratdi. Shu boisdan, yana ko'plab biologik xilma xillikni tartibga solishga qaratilgan xalqaro huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

1983-yilda esa yovvoyi hayvonlarning ko'chib yuruvchi turlarni muhofaza qilish to'g'risidagi konvensiya kuchga kirdi. Maqsadi sayyoramizdagi turlarning taqsimlanishi va ko'pligini belgilash hamda bioxilma-xilligini monitoring qilish sohasidagi mutaxassislarni tayyorlaydigan Butunjahon muhofaza va monitoring markazi tashkil qilindi. Ma'lumot o'rnida aytish kerakki, o'simliklar gen resurslari bo'yicha xalqaro kengash dunyoning 30 ta mamlakatida 40 ta asosiy jahon kolleksiyalariga ega genlar banklari tarmog'ini tashkil etdi. 100 ta mamlakatdan 500 mingdan ziyod tur aniqlanib, noyob genlari saqlab qo'yildi.

Bio xilma-xillik tushunchasi 1992 yildagi BMT ni Rio de-Janeyro (Brazilya)da o'tqazilgan xalqaro konferensiyada biologik xilma-xillikni saqlash konvensiyasi ko'p jahon davlatlari rahbarlarining imzo chekishidan so'ng ishlatila

5-yil turlarning yo'qolib ketish sharoitlarini qisqartirish bosh ***boshlanidi*** .1992 maqsadi bo'lgan bioxilma-xillikning Jahonshumul strategiyasi ishlab chiqildi.

5 YO'QOLIB KETISH XAVFI OSTIDAGI YOVVOYI FAUNA VA FLORA TURLARI BILAN XALQARO SAVDO TO'G'RISIDAGI KONVENSIYA

(CITES)NING I, II VA III ILOVALARIGA KIRUVCHI HAYVONOT TURLARINI OLIB KIRISH VA CHETGA OLIB CHIQISH UCHUN RUXSATNOMA. 2014-YIL 20-OKTYABR.

[HTTPS://ECO.GOV.UZ/UZ/COUNCIL/VIEW?NUMER=314](https://eco.gov.uz/uz/council/view?numer=314) 6 BIOLOGIK RANG-BARANGLIK TO‘G‘RISIDA KONVENSIYA 1992-YIL 5-IYUN, RIO-DE-JANEYRO [HTTPS://LEX.UZ/DOCS/-2667238](https://lex.uz/docs/-2667238)

Bugungi kunga kelib, sayyoramiz quruqligining 1/7 qismidagi tirik tabiatni asrash uchun javobgarligini o‘z zimmasiga olgan “Bioxilma-xillik to‘g‘risidagi konvensiya” ga 180 mamlakat vakillari imzo chekdi. Bunda I-darajada Irsiy jihatdan xilma-xillikni o‘rganadi. II- darajada Taksonomik jihatdan xilma-xillikni o‘rganadi. III-darjada Ekologik jihatdan xilma-xillikni o‘rganadi.

Bugungi kunda biologik resurslarni olib kirish va chiqish sohasida quyidagi amaliy muammolar bo‘layotganini ko‘rsatish mumkin:

Overfishing (ortiqcha baliq ovlash): Suv resurslarini olib chiqarish sohasida suv maydonidagi o‘zgarishlar va o‘ziga xos xususiyatlardan kelib chiqqan holda foydalanish muammolari mavjud. Misol uchun, baliqlarni ovlash oqibatida baliq turlarini sonini kamayishi va ekosistemlarning zarar ko‘rishiga olib kelish mumkin.

Habitat Destruction (yashash muhitini buzish): Biologik resurslarni olib kirish va chiqish faoliyati yashash muhitlarini buzishga olib kelishi mumkin. Misol uchun, yashovchi hayvonlarning yashash muhitlarini buzish, tabiiy ekosistemlarning buzilishi va biologik diversitetning yo‘qolishini kiritish mumkin.

XALQARO HUQUQIY TARTIB VA HUJJATLAR

Endi esa bevosita savol qismiga to‘xtaladigan bo‘lsak, biologik resurslarni olib kirish va chiqishning xalqaro huquqiy tartibi nomlari yuqorida qayd etilgan xalqaro huquqiy hujjatlar orqaligina amalga oshiradi. Jumladan, 1992-yilda qabul qilingan Biologik xilma-xillik to‘g‘risida konvensiyada biologik resurslarni olib kirish va olib chiqishning xalqaro tartibi belgilanganligini ko‘rishimiz mumkin. Bundan tashqari esa 1972-yil BMT ning Atrof-muhit bo‘yicha Stokgolm konferensiyasida qaysi turdagi biologik resurslarni eksport qilish yoki qilmaslik masalasi o‘z yechimini topadi. Xususan, ushbu konferensiyada yo‘qolib ketishi xavfi ostida bo‘lgan biologik resurslarni import yoki eksport

7 qilish

qat‘iyan taqiqlanadi

7 STOKGOLM+50. 2022-YIL 4-IYUN. [HTTPS://HYDROMET.UZ/UZ/NODE/1940](https://hydromet.uz/uz/node/1940)

1983-yildagi yovvoyi hayvonlarning ko‘chib yuruvchi turlarni muhofaza qilish to‘g‘risidagi konvensiyada kontrabandachilar tomonidan yovvoyi hayvonlarni eksport va import qilganlik uchun xalqaro javobgarlik joriy qilindi.

Unga koʻra, koʻchib yuruvchi yovvoyi hayvonlarni noqonuniy ravishda ovlash, ularga jismoniy azob berish va shu kabi holatlar xalqaro huquqiy javobgarlikka olib kelishi belgilangan. Bundan tashqari esa, konvensiyada koʻchib yuruvchi hayvonlarni faqatgina maxsus vakolatga ega boʻlgan organning roziligi orqaligina eksport yoki import qilinishiga yoʻl qoʻyilishi mustahkamlangan.

MILLIY QONUNCHILIK VA TAJRIBA

Biologik xilma-xillik toʻgʻrisidagi konvensiyaga Oʻzbekiston 1995-yilda qoʻshilgan³. Oʻsimlik va hayvonot dunyosi obʻektlaridan samarali va oqilona foydalanish maqsadida Fanlar akademiyasining Bio xilma-xillikdan foydalanish boʻyicha Idoralararo komissiya tomonidan 1991-yildan boshlab hayvonot dunyosini tabiatdan olishning ruxsat etilgan kvotalari, 1993-yildan esa oʻsimlik xomashyosini tayyorlash boʻyicha kvotalari oʻrnatildi. 1998-yil Oʻzbekiston Respublikasining Bioxilma-xillikni saqlash Milliy Strategiyasi va Harakatlar rejasi ishlab chiqildi. Soʻngra bu reja Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 139-sonli qarori bilan maʼqullandi. Milliy strategiyaning asosiy maqsadi mamlakat bioxilma-xillik resurslarini boshqarishning yagona bosh yoʻnalishi va rejalashtirish tuzilmasini shakllantirishni taʼminlashdan iborat⁴.

Shu oʻrinda taʼkidlash lozimki, Oʻzbekiston Respublikasi hukumati va Qozogʻiston Respublikasi hukumati oʻrtasidagi Kelishuvga bioxilma-xillikni saqlashni milliy harakat rejalari qabul qilindi Bular: Orol dengizining qurigan tubida oʻrmon-meliorativ tadbirlarini amalga oshirish orqali hududdagi ekologik holatni sogʻlomlashtirish, saygʻoqlarni muhofaza qilish, ularning bosh sonini koʻpaytirish, Ustyurt tekisligida saygʻoqlar populyatsiyasining hozirgi holatini baholash va ularni saqlash choratadbirlarini ishlab chiqish, *Ustyurt tekisligida «Saygachiy»* majmua buyurtma qoʻriqxonasini tashkil etish rejalashtirilgan. Shuningdek, *«UgamChotqol» davlat milliy tabiat bogʻi tarkibidagi yadro sifatida Pskom qoʻriqxonasini, «Hisor» davlat qoʻriqxonasi, «Jayron» ekomarkazini* rivojlantirish, tarixiy va tabiiy madaniyat obidalarini termitlar va boshqa ksilofaglar zararidan saqlab qolishning ekologik xavfsiz uslublarini ishlab chiqish va joriy etish, geologik tabiat obidalarining xatlovini oʻtkazish, ularni saqlab qolish va ulardan foydalanish boʻyicha rejalari mavjud. Koʻrib turganimizdek, Oʻzbekistonda ham biologik xilma-xillikni saqlash boʻyicha qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Oʻzbekistonda biologik resurslarni eksport va import qiluvchi organlar mavjud hisoblanadi. Xususan, biz bunday organlarni shartli ravishda 2 ga ajratishimiz mumkin.

1. Umumiy vakolatga ega boʻlgan organ
2. Maxsus vakolatga ega boʻlgan organ.

³ BIOLOGIK RANG-BARANGLIK TOʻGʻRISIDA KONVENSIYA 1992-YIL 5-IYUN, RIO-DE-JANEYRO
[HTTPS://LEX.UZ/DOCS/-2667238](https://lex.uz/docs/-2667238)

⁴ [HTTPS://LEX.UZ/DOCS/-2013801](https://lex.uz/docs/-2013801)

Misol uchun, umumiy vakolatga ega boʻlgan organga tuman, shahar, viloyat hokimliklarini misol qilib keltirishimiz mumkin. Maxsus vakolatga ega boʻlgan organga esa, asosiy funksiyasi biologik resurslar bilan bogʻliq boʻlmagan organni aytishimiz mumkin. Misol uchun, Davlat bojxona qoʻmitasi. Bundan tashqari esa, Oʻzbekistonda biologik resurslar eksporti va importi xalqaro hujjatlar hamda milliy qonunlar orqali tartibga solinadi.

Yovvoyi oʻsimliklarni, ularning qismlarini olib kirish va chetga olib chiqish ketish uchun ruxsatnomalar **Oʻzbekiston Respublikasi Ekologoyiga va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qoʻmitasi** tomonidan beriladi⁵. Oʻsimlik dunyosi obyektlarini Oʻzbekiston Respublikasidan tashqariga olib chiqqanlik uchun toʻlovlar miqdori shu jadvalda keltirib oʻtilgan:

Oʻsimlik dunyosi obyektlarining turlari	Oʻlchov birligi	Toʻlovlar miqdori
Qizil kitobga kiritilgan oʻsimliklar, shuningdek mazkur oʻsimliklar turlaridan botanika kolleksiyalari	1 dona	mazkur tur oʻsimligini yigʻish qiymatining 5 %
Qizil kitobga kiritilmagan, yovvoyi holda oʻsuvchi oʻsimliklar xomashyosi va ularning qismlari (yalang, och qizilmiya, koʻhitan va sassiq kovrak yelimi bundan mustasno)	1 kg	mazkur tur oʻsimligini tayyorlashga ruxsatnoma qiymatining 10%
Xom ashyo holdagi yalang, och qizilmiya (TIF TN kodi 1211 90 860 8), Oʻzbekiston Respublikasining yuridik hamda jismoniy shaxslari uchun	1 tn 1 tn	Toʻlov kunidagi Oʻzbekiston Respublikasining Markaziy banki kursi boʻyicha 225 AQSh dollari 225 AQSh dollari

⁵ BIOLOGIK RESURLARDAN FOYDALANISHNI TARTIBGA SOLISH VA TABIATDAN FOYDALANISH SOHASIDA RUXSAT BERISH TARTIB-TAOMILLARIDAN OʻTISH TARTIBI TOʻGʻRISIDA. 2014-YIL 27-OKTABR. [HTTPS://LEX.UZ/UZ/DOCS/-2485765#-2487246](https://lex.uz/uz/docs/-2485765#-2487246)

xorijiy fuqarolar va yuridik shaxslar uchun		
Kovrakning ko,,hitan va sassiq turlari yelimining xomashyo holdagisi, O,,zbekiston Respublikasining yuridik hamda jismoniy shaxslari uchun	1 tn 1 tn	To,,lov kunidagi O,,zbekiston Respublikasining Markaziy banki kursi bo,,yicha 300 AQSh dollari 300 AQSh dollari
xorijiy fuqarolar va yuridik shaxslar uchun		
Qizil kitobga kiritilmagan o,,simliklarning botanika kolleksiyasi (ilmiy, madaniy-ma`rifiy, ta`limtarbiyaviy yoki estetik qiymatga ega)	1 ekzemplar	mazkur tur o,,simligini tayyorlash qiymatining 0,001 % miqdorida

XULOSA

Hozirgi kunda ko`plab o`simliklar va hayvonot dunyosi yo`qolib ketish arafasida. Bunga asosiy sabab esa, tabiatga va hayvonlarga nisbatan bo`lgan e`tiborning kamligida hisoblanadi. Yana bir sabab esa, xalqaro huquqiy hujjatlarning ijrosi yaxshi ta`monlanmasligida hisoblanadi. Shu boisdan, ko`plab hayvonlar va o`simliklar dunyosiga nisbatan shafqatsiz munosabatlar ko`payib ketgan. Buning oldini olish uchun esa, davlatlar va xalqaro tashkilotlar asosiy e`tiborni tabiatni muhofaza qilishga qaratishi kerak. Shuningdek, biologik resurslarni noqonuniy ravishda import va eksport qilayotgan shaxslarni qattiq nazoratga olib, jinoyat uchun javobgarlik tizimini yana kuchaytirishi kerak. O`zbekiston hukumati esa, joylardagi noqonuniy ovchilik faoliyati bilan shug`ullanayotgan shaxslarni qattiq nazoratga olishi zarur. Shuningdek, biologik resurslarni saqlab qolish va ularning yanada rivojlanishini ta`minlashga xizmat qiladigan dasturlar ishlab chiqishi, joylarda tar`gibot va tashviqot

ishlarini yana kuchaytirishi, tabiatni asrashga hissa qoʻshganlarni ragʻbatlantirishning alohida tizimini ishlab chiqishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Bio xilma-xillikning biologik asosi darslik** - M. T. Doʻstova. B.X.Xoʻjaniyozova. Buxoro 2020.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 11.06.2019 yildagi
3. 484-son
4. Biologik xilma-xillik haqidagi Konvensiyaning bioxavfsizlik boʻyicha Kartaxena protokoli

INTERNET SAYTLARI

1. WWW.LEX.UZ
2. [HTTPS://UNIWORK.BUXDU.UZ/](https://UNIWORK.BUXDU.UZ/)